

ლებს (იგულისხმება სომხები—გ. ყ.) ასხამდა ხოლმე ქებას. ქართველების მიმართ ძალიან გულგატეხილად მოჰქონდა თავი და თითონ იტყოდა ხოლმე, მე, ბატონებო, პესიმისტი ვარო! ნიკო ლოლობერიძე მას დაცინვით «великий пессимист»-ს ეძახდა. რა საგანზედაც არ უნდა ყოფილიყო საუბარი, დავითი მაშინვე მეზობლებს დააყენებდა მალა, იტყოდა, რომ ჭკვიანი ცხოვრება იციან, ბედოვლათები და მათხოვრები არ არიან, მუშა და გამრჯელი ხალხია, ყველა საქმეში გვჯობიან და მომავალიც მათია. ერთხელ, ნამეტანი რომ გადააჭარბა ასეთ ლაპარაკში, ილიას გული მოუვიდა და წამოიძახა: „ამისთანა გაგონილა?! ამ ოჯახში ქართველების ძაგების მეტს ვერაფერს გაიგონებ! თუ ერთი-ორი ვილაც აწუხებს და ფულსა სთხოვს, ეს მთელ ხალხზე გადააქვსო!“ აი, მაშინ კი აუწია ხმას ილიამ, მაგრამ — მაინც ცოტა“.¹

დღეს, ქართველთა ასეთი გულგატეხილობა-აპათიის უამს არ გემართებს ერთი უკიდურესობიდან („რა ძალიან კარგები ვართ ქართველები!“) მეორე უკიდურესობაში გადავეარდეთ („რა ძალიან ცუდები ვყოფილვართ ქართველები?“) და პირველის დამადასტურებელ არგუმენტად ილიას ნააზრევიც მოვიტანოთ. ჭეშმარიტება, როგორც ყოველთვის, ამჯერადაც ორი ურთიერთსაპირისპირო თვალსაზრისს შორისაა და სწორედ ამგვარად იაზრებდა საკითხს ჩვენი დიდი მოაზროვნე და მამულიშვილი.

2. იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებანი ერის შესახებ

დიდი ქართველი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის მიხედვით ერის ნიშან-თვისებები შემდეგნაირად წარმოიჩინდება. „ბურჯი ეროვნებისა“-ში ვკითხულობთ: „კითხვით ჩვენს იბლიანს მეზობლებს: რა გშურთ ქართველებისაო, და ისინი თქვენ დაგისახელებენ ჯერ გაფურჩქნისს, განვითარებულს ქართულ ენასა და მერე გაერთიანებულს, შეკუმშულს ტერიტორიასა, მიწა-წყალსა“². ამრიგად, იაკობ გოგებაშვილის აზრით, უმთავრესი არის ენა და შემდეგ ტერიტორია (ამავე ნაშრომში სხვაგანაც ხაზგასმულია: „დედა-ენა, ეს ძირითადი ეროვნული ძალა, მთავარი ბურჯი ეროვნებისა“³). სხვა ადგილას დამატებულია ლიტერატურა და „ხალხოსნობა“: „ყველა

1 ექვთიმე თაყაიშვილი, რჩეული ნაშრომები, ტ. I, თბილისი, 1968 გვ. 271.
2 იაკობ გოგებაშვილი, ბურჯი ეროვნებისა, II გამ., ტფილისი, 1903, გვ. 78.
3 იქვე, გვ. 10.

პატარა ერი, დიდს სახელმწიფოსთან შეერთებული, სცდილობს ლამბტიციოს, რომ იგი ღირსია დაცულ იქნას თავისი ენით, ლიტერატურით, ხალხოსნობით“¹. „ხალხოსნობაში“ ნაგულისხმევია რუსული „национальность“, რაც ალბათ მოცემულ კონტექსტში უნდა ნიშნავდეს ინდივიდის კუთვნილების შეგნებას ამა თუ იმ ერისადმი.

„ბურჯი ეროვნებისა“-ში ხაზგასმულია ისტორიის შესწავლის მნიშვნელობა ერისათვის. ავტორი წერდა: „ხშირად ამ გამოკვლევას აქვს ადვოკატური, გამოსარჩლებითი ხასიათი; ღირსებანი დიდდებიან, ნაკლულევანებანი მცირდებიან, მაგრამ მას სარჩულად უძევს უწმინდესი გრძნობა — მამულის სიყვარული — და უზენაესი მიზანი — დაცვა თავისი ერის სიცოცხლისა“². ამისაგან განსხვავებით, ზოგიერთი ქართველი (იგულისხმება, მაგალითად, ივანე ჯაბადარი და ნიკო მარი) „საარაკო უკულმართობის გამო ყოველს ღონისძიებასა ხმარობს, რომ ჩვენი წარსულის ყოველი ღირსება დავმალეთ, უარყოთ ყოველივე მისი თავისებურება და ღვაწლი, გავათახსიროთ, დავამციროთ, მიწასთან გავასწოროთ, ამითი გამოვეუთხაროთ ძირი ჩვენს აწმდგომსა (ე. ი. აწმყოს — გ. ყ.) და მომავალსა“³. საისტორიო შეგნების დიდი მნიშვნელობა იმაშიც ჩანს, რომ „გაბატონებულნი ერნი სცდილობდნენ დამორჩილებულ ერთათვის დაევიწყებინათ დედა-ენა, სამშობლო, ისტორია, ლიტერატურა და გადაეგვარებინათ“⁴. ამიტომაც დედა-ენისა და მშობლიური ისტორიის შესწავლის უფლებასთან ერთად დამონებული ერები ისტორიის შესწავლის უფლებასაც მოითხოვენ“⁵.

იაკობ გოგებაშვილი მკვეთრად გამოჰყოფდა ეროვნული ხასიათის დიდ მნიშვნელობას, მის განსხვავებულობას სხვადასხვა ერებში (მაგრამ ამაზე ქვემოთ).

კითხვაზე — აუცილებელია თუ არა ჩათვლილ იქნეს სახელმწიფო ერის ერთ-ერთ ნიშან-თვისებად? — იაკობ გოგებაშვილი ასე პასუხობდა: „ძველი ბერძნები ითვლებოდნენ და ითვლებიან სამავალითო, უნიკვიერეს ერად“, თუმცა მათ ვერ შეჰქმნეს ერთიანი

1 ბურჯი ეროვნებისა, გვ. 43.

2 იქვე, გვ. 49.

3 იქვე.

4 იქვე, გვ. 55.

5 იქვე, გვ. 56.

სახელმწიფო. მაგრამ „მიუხედავად ამისა, ბერძენი წარმოდგენდნენ ერთს დიდებულს ერსა. რაღა? იმატომ, რომ ერთის ჩამომავლობისანი იყვნენ, ერთს ენაზედ ლაპარაკობდნენ, ერთი ლიტერატურა ჰქონდათ, ერთი ჰომიროსი ჰყავდათ, ერთი კულტურა შეჰქმნეს და ერთ სარწმუნოებას აღიარებდნენ“.¹ ასე რომ, თუ ერს არ გააჩნია საერთო სახელმწიფო, მაგრამ აქვს სხვა ნიშან-თვისებანი, იგი უთუოდ ახერხებს ერთად ყოფნას, ერობს (ილიას გამოთქმა რომ ეიხმაროთ). აქვე, როგორც ვხედავთ, წარმოიჩინია საერთო წარმომავლობის მნიშვნელობა. ასევე, მიუხედავად იმისა, რომ გერმანია დაყოფილი იყო ცალკე სახელმწიფოებად, ხოლო სარწმუნოებრივად ორ ნაწილად არის გაყოფილი და ენითაც ძლიერ განირჩევა სამხრეთი ჩრდილოეთისაგან, გერმანელები მაინც ერთ ერს წარმოადგენდნენ (მანამდე, სანამ ბისმარკის დროს გაერთიანდებოდნენ). ამ შემთხვევაშიც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საერთო წარმომავლობას. ამნაირადვე „ჰყავთ ყველა ქართველებს, იმერებსა და ამერებს, ერთი მამამთავარი ქართლოსი, ერთის ტომისანი არიან. ერთს ენაზე უბნობენ, ერთი ლიტერატურა დაჰბადეს“, აქვთ ერთი სარწმუნოება.²

რუსი ანტიპოლოგოსები მიუთითებდნენ ფიზიკური ტიპის სხვადასხვაობას ქართველთა შორის, რითაც უნდოდათ დაემტკიცებინათ ერთიანი ქართველი ერის არარსებობა. მაგრამ, დიდი ქართული პედაგოგის მიხედვით, განსხვავებულობანი არსებობს სხვა ერებშიც — რუსებში, ფრანგებში, გერმანელებში და სხვ. ამის მიზეზი კი შერეული ქორწინებაა მოსაზღვრე ხალხების წარმომადგენელთა შორის. იგი დასძენდა: „ეს ცვლილება ნაციონალური ტიპისა სრულიადაც არ არღვევს ერთობას ერისასა თუ ეს ერთობა დამყარებულია იმ საერთო საუნჯეებზე. რომელნიც ჩვენ ზევით ჩამოვთვალეთ“.³ (სხვათა შორის, იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებით, ქართველობის შემადგენელ ტომთა აღრევა მომავალში ხელს შეუწყობდა რასის გაუმჯობესებას).⁴

1 რანი ვიყავით გუშინ? იხ. კრებული „რანი ვიყავით გუშინ“, თბ., 1990, გვ. 216.
2 იქვე.
3 იქვე.
4 „ქართველთა ერის მოდგმის გაუმჯობესება“, იხ. იგივე კრებული, გვ. 239.

იაკობ გოგებაშვილი გამოკვეთავდა ეროვნული გრძობის მნიშვნელობას, რაც, მისი აზრით, ეთანაბრებოდა მამულის სიყვარულს.¹ საკუთრივ ქართველთა ეროვნული გრძობა სუსტია, მაგრამ მას უპირატესობაც გააჩნია, რადგანო „სხვაგან ბევრგან ვხედავთ პატრიოტებსა, რომელთაც უნდათ სხვის უბედურებაზედ აშენონ თავიანთი ქვეყნის ბედნიერება“.² თვალსაჩინოებისათვის იაკობ გოგებაშვილს მოჰქონდა პრუსიელების, რუსებისა და ჩინელების მაგალითები. ქართველებში კი „პატრიოტობა სხვა თვისებებისა, სხვაგვარი ხასიათისაა: იგი იპყრობს მხოლოდ წმინდა გრძობას მამულის სიყვარულისას. ამ გრძობაში თავისთავის მეტი არა ურევია-რა. ვისიმე სიძულვილი, ვისიმე დათრგუნვის სურვილი, ვისიმე გაუბედურების წადილი მასში სრულიად არ იბოვება“;³ „ჩვენი მამულიშვილები ნატრულობენ ჩვენის ქვეყნის ბედნიერების მიღწევას წმინდა და სწორი გზით. იმ გზით, რომელიც სხვის უბედურებაზედ არ არის გავლებული“.⁴ ქართველთა მეორე თავისებურება აღნიშნული თვალსაზრისით ის არის, რომ ქართველობას არ სურს ძველის დაბრუნება, ახლის უარყოფა, როგორც ეს მიაჩნიათ სლავოფილებს.⁵ იგივენაირი ნიშან-თვისება ახასიათებს, იანათ სლავოფილებს.⁶ იგივენაირი ნიშან-თვისება ახასიათებს, იაკობ გოგებაშვილის მიხედვით, ჩინელებს: „ეს ურიცხვი ხალხი ემონებოდა ძველ წესებს და ცოდოდ მიაჩნდა მათი შეცვლა“.⁷

აი ასეთი ნიშან-თვისებების ერთობლიობად წარმოედგინა იაკობ გოგებაშვილს ერი. კონკრეტულად ამ ნიშან-თვისებათა ერთობლიობის მატარებლად მიაჩნდა ქართველობა, გერმანელები (უკანასკნელთა მიმართ აღნიშნავდა ერთ ჩამომავლობას, ერთ ენას, ერთ კულტურასა და ლიტერატურას, „თავის ნაციონალურია ერთობის ღრმად შეგნებას“).⁷ მაგრამ იგი ბოდი ჯერდებოდა მხოლოდ ერის ნიშან-თვისებების ჩამოთვლას, აქა-იქ ხსენებას. იგი იძლეოდა მათი ცალკეული მხარეების უფრო გაღრმავებულ განხილვას მაგალითად, იაკობ გოგებაშვილი არ მიუთითებდა მხოლოდ

1 შინაური მიმოხილვა. იხ. კრებული „რანი ვიყავით გუშინ“, გვ. 189, 191.
2 იქვე, გვ. 192.
3 იქვე.
4 იქვე.
5 იაკობ გოგებაშვილი, ბუნების კარი, 21-ე გამ., 1912, გვ. 192—193.
6 იქვე, გვ. 629.
7 იქვე, გვ. 614.

ენის საკომუნიკაციო მნიშვნელობას და ცდილობდა მის არსში ჩაწვდომას. იგი წერდა: „ღიად, ქართული ენა ისეთივე მდიდარია და მრავალ-მხროვანი, როგორც არის ბუნება კავკასიონისა“,¹ „სადაც ერთს პატარა მანძილზე პოლუსი, ტროპიკი და ზომიერი სარტყელი ერთად შეყრილან“.² ასე რომ, მოცემული ერის ენაში ანახება ბუნება (ფიზიკური), აგრეთვე ისტორია: „ქართული ენა ისეთივე მრავალფეროვანია, როგორც არის ჩვენი ერის ისტორია, წარსული ცხოვრება, სავსე მრავალგვარის მოქმედებითა, თავსებითა, აზროვნებითა, გრძნობითა, დიდი სიხარულითა, ძლიერი მწუხარებითა, და რომელიც წარმოადგენს იმ გვარს ღრმას და დაუსრულებელს ღრმას, რომ ასი შექსპირიც ვერ ამოსწურავდა მას ძირამდის, ერთი რუსული მწერლისა არ იყოს“.³ დიდი პედაგოგი და მამულიშვილი წერდა: „დედა-ენა არის ძვირფასი საღარო, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრალისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულს ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობით“;⁴ „მხოლოდ დედა-ენა არის ენა გულისა, გრძნობისა. სხვა ენა აქ ყოვლად უძლურია“.⁵

ენის დაკარგვის შემთხვევაში, იაკობ გოგებაშვილის თანახმად, ერი კნინდება, გადაგვარებას განიცდის: „ეხლა წარმოიდგინეთ, რომ უცხო ენაზე უბნობს და დედა-ენა დავიწყებია არა კერძო პირსა, არამედ მთელს ხალხსა. რას ეგვანება იგი? არსებათა ხროვას, რომელნიც მხოლოდ ნახევრობით არიან მეტყველნი და სრულ ადამიანებად არ ჩაითვლებიან. რა ბედი მოეღოს ამისთანა ნახევარა ხალხს? დაქვეითება, გადატაკება, დაცემა. აღმოფხვრა, გაქრობა“;⁶ სხვა სიტყვებით, „ყოველს ერს, მეტადრე ისტორიულს, რომელმაც თავისი ენა ლიტერატურულ სიმაღლეზედ დააყენა, გადაბირება, უცხო ტომის გზაზედ დადგომა არამცთუ გადაასხვადეერებს, არამედ

¹ „კავკასიონში“, ცხადია, ნაგულისხმევია კავკასია.

² ბურჯი ეროვნებისა, გვ. 7.

³ იქვე.

⁴ იქვე, გვ. 11.

⁵ იქვე, გვ. 14.

⁶ იქვე, გვ. 30.

შინაარსს დაუჭიანებს, ორწყალშუა გააჩერებს, თავისას ყველაფერს მოაკლებს, სხვისას ხეირიანად ვერაფერს ვერ შეათვისებინებს, გონებით დაამდაბლებს, ზნეობით დასცემს, ენას გაულატაკებს, ლიტერატურას გაუფუჭებს, დოვლათს და დედულ-მამულს დააკარგვინებს, ბოგანოდ გადააქცევს და ბოლოს სრულიად აღგვის მას დედამიწის ზურგიდან შეუბოვრად“.¹

ტერიტორიაზე როდია მარტო locus standi (დგომის ადგილი), რომელიც მხოლოდ გარეგანი საფუძველია და ერის შინაგანი, სულიერი კონსტიტუციაში რაიმე არსებით როლს არ თამაშობს. სულაც არა! იაკობ გოგებაშვილის თქმით, „ადამიანის სხვადასხვა თესლთა შორის იმდენივე განსხვავებაა, რამდენიც სხვადასხვა ქვეყნების ბუნებათა შორის“;² „ღიად, დიდი მჭიდრო კავშირით არიან შეხორცებულნი ერთმანეთთან სამშობლო ქვეყანა და მისი მკვიდრნი. ეს კავშირი მით უფრო ძლიერია და მტკიცე, რამდენიც უფრო დიდ ხანს სცხოვრობს ხალხი ერთსა და იმავე მიწა-წყალზე“.³ ნათქვამი მშვენივრად ცხადდება ქართველობის მაგალითზე: „დედამიწაზე ძლიერ ძნელად მოიპოვება იმისთანა კუთხე, სადაც მიწა-წყალი და მისი მცხოვრებნი ისე მჭიდროდ იყვნენ ერთმანეთთან შეკავშირებულნი, როგორც ეს არის ჩვენს სამშობლო ქვეყანაში. ქართველი სავსებით იფურჩქნება სულიერად და ხორციელად მხოლოდ საქართველოში; მხოლოდ აქ მოძრაობს მისი სისხლი გეროვანი სისწრაფით, მხოლოდ აქ სარგებლობს იგი სრულ სისალით, მხოლოდ აქ მრავლდება იგი დაუბრკოლებლივ, მხოლოდ აქ ბედნიერდება იგი საღი ჩამომავლობით, მხოლოდ აქ ეღირსება ხოლმე სრულს სიტკბოებას, მხოლოდ აქ შეჰხარის იგი სიცოცხლეს სრულ სიხარულით, იჩენს სრულს ხალისს სიცოცხლისას. უცხოეთში კი იგი საოცარი სისწრაფით იჩაგვრება სულითაც და ხორციითაც, ჰჰკნება, უკან-უკან მიდის, გადაშენების და ამოფხვრის გზაზე სდგება“.⁴ აღნიშნულის მიზეზი, იაკობ გოგებაშვილის მიხედვით.

¹ იხ. კრებული „რანი ვიყავით გუშინ“, გვ. 187.

² საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა, იხ. კრებული „რანი ვიყავით გუშინ“, გვ. 236.

³ იქვე.

⁴ საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა, დასახ. კრებული, გვ. 236.

ისაა რომ ქართველობა უხსოვარი დროიდან ცხოვრობს საქართველოში.¹

„მშობლიური მიწა-წყალი, მამული მარტო ნივთიერი ფაქტორი არ გახლავთ, იგი ამასთან სულიერია, ცოცხალი არსებაა. თუ ერთ მხრივ იგი იპყრობს მამა-პაპათა გვამთა, მეორე მხრივ მასში ტრიალებს წინაპართა დიდებული სული და ეს სული აცოცხლებს, ასულდგმულებს, აცხოველებს თანამედროვე თაობათა“² — წერდა ჩვენი დიდი პედაგოგი. აღნიშნული გარემოებიდან გამომდინარეობს დასკვნა: „წაართვით ერს მისი მიწა-წყალი, მისი ტერიტორია და იგი დაჰკარგავს არა მარტო ნიადაგს არსებობისას, არამედ მოსწყდება იმ დიდებულს ისტორიულ სულსაც, რომელიც სამშობლოში ტრიალებს, და დაემსგავსება მუხის მოჭირის ტოტსა, რომელსაც გახშობა ვერ ასცდება“³ ქართველობა ამ საშიშროების წინაშე დადგა არა მხოლოდ ცარიზმის გაბატონებით, არამედ სომხური სავაჭრო და სავაზმო კაპიტალის განვითარებით, რის წყალობითაც ქართველი თავადაზნაურობა მიწას ჰკარგავდა. კითხვაზე: — „რას გესწავებს და რა სახელმძღვანელო აზრს გვაძლევს ნათქვამი?“ იაკობ გოგებაშვილი ასე პასუხობდა: — „იმას, რომ ქართველობამ ყოველი ღონისძიება უნდა იხმაროს, რათა საღვებით შეინარჩუნოს თავისი მიწა-წყალი. და არამც თუ შეინარჩუნოს, დაიბრუნოს ის ნაწილებიც ჩვენის ქვეყნისა, რომელნიც მათ ხელიდგან გამოაცალა დროთა უკუღმართმა ტრიალმა“⁴.

ახლა ეროვნული ხასიათის თაობაზე შევჩერდებით. იაკობ გოგებაშვილი ხშირად ახასიათებდა სხვადასხვა ხალხს. დაეიწყებთ ქართველებიდან. მისი დახასიათებით ქართველობა გულჩვილი, გულწრფელი, გრძნობიარე ხალხია,⁵ ახასიათებს საბრძოლო მამაცობა, შეუბოვრობა.⁶ მას აქვს თეორიული „ჭკუა“, „რაც სხვათა შორის, მკაფიო გამოხატულებას ჰპოვებს პოეტური შემოქმედების

¹ საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა, დასახ. კრებული, გვ. 238.

² ქართული მიმართულება, კრებულში „რანი ვიყავით გუშინ“, გვ. 227.

³ იქვე, გვ. 277—228.

⁴ „საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა“, დასახ. კრებულში, გვ. 238.

⁵ რანი ვიყავით გუშინ? დასახ. კრებულში, გვ. 154.

⁶ იქვე, გვ. 164.

დღიდან ნიჭიერ ნაწარმოებებში“¹ იგი შორსაა სხვა ხალხების ჩაგვრისაგან: „რაც მან (ქართველობამ — გ. ყ.) დედამიწის ზურგზე თავი შეისწავლა, მის დევიზად თავის დღეში არ ყოფილა ქელვა, დათრგუნვა, დაბრიყვება, დამონება, მიწასთან გასწორება რომელიც სამე ერისა“² რასობრივადაც „ქართველები სილამაზით თავის სამშობლოს არ დაუფარდებიან“³ „ჩამომავლობით ქართველები უწარჩინებულესს — კავკასიის ტომს ეკუთვნიან და ნიჭიერ ხალხთა რიცხვში ურევნიან“⁴ ისტორიულად, იაკობ გოგებაშვილის დაკვირვებით, „ქართველების ნაკლულევენებათა შორის ადგილი არა ჰქონდა იმ სიბრიყვეს, რომელიც პატივსა სცემს მხოლოდ უცნობელს და შორეულს და აბუჩად იჭერს ცნობილს და დაახლოვებულს“⁵.

მაგრამ 1801 წლიდან მოყოლებული, როდესაც საქართველომ საკუთარი სახელმწიფოებრიობა დაჰკარგა, ქართველთა ეროვნულ ხასიათში ბევრი რამ შეიცვალა, ცხადია, უარყოფითი მხრივ. უბრველესად „დავტოვეთ თვითმოქმედება, მივეჩვიეთ სხვის იმედსა და მივეცენით თვლემასა და ძილსა“⁶ „დავუძღურდით, მივსუსტდით და უწინდელი ვაჟკაცური თვისებანიც თითქოს დაგვიტყნა და მათ მაგიერ ჩვენში ჭაობის ბალახით ამოხეთქეს დაბალთა, წვრილმანთა თვისებათა და დაამცირეს ჩვენი არსებობა“⁷ „დავადექით გადაბირების და გაფუქსავატების გზას“⁸ „ზრუნვა ჩვენს ქვეყანაზე სხვის ხელში ჩავაგდეთ“⁹ იაკობ გოგებაშვილის ფიქრით „ქართველები დიდი ზომით არა საქმეს არ აკეთებენ. თითქმის მარტო იმაზე ზრუნავენ, რომ შიმშილისა და სიცივისაგან როგორმე დაფარულნი იყვნენ, და არა სცდილობენ ხანგრძლივი შრომით, მხნეობით და ზომიერი ცხოვრებით ქონება და სიმდიდრე ბლომად შეიძინონ“¹⁰ „ქართველობა რომ უფრო მხნე და მოქმედი ხალხი იყოს, ეროს

¹ დასახ. კრებული, გვ. 147.

² იქვე, გვ. 183—184.

³ ბუნების კარი, 21-ე გამ., გვ. 429.

⁴ იქვე.

⁵ რანი ვიყავით გუშინ. დასახ. კრებული, გვ. 160.

⁶ იქვე, გვ. 285.

⁷ იქვე.

⁸ იქვე, გვ. 186.

⁹ იქვე.

¹⁰ ბუნების კარი, გვ. 429.

15. გ. ყორანაშვილი

წელიწადს თავის დალოცვილს მიწას ბევრად მეტს მოსავალს მო-
აყვანილებდა“¹; მოუსაზრელობა და დაუდევრობა თავს იჩენს ყო-
ფაშიც (საცხოვრებლის ტიპში)², ხოლო უცოდინარობა — მკვნე-
ზნე-ჩვეულებებში³.

ერთი სიტყვით, ქართველთა ბევრი ნაკლი, საკუთარი სახელ-
მწიფობების დაკარგვის გარდა, გამოწვეული იყო ტრადიციუ-
ლი სოციალურ-ეკონომიკური პირობებით. თავის მხრივ, მსგავსი
ნაკლოვანებანი დიდი დაბრკოლება გახდა ახალი, ბურჟუაზიული
საზოგადოების განვითარებისათვის. დიდი პედაგოგი და ეროვნული
მოდელე ერთ ახსნასაც იძლეოდა: „სწვა ენაზედ სწავლა-განათლე-
ბამ, სხვა ენის ფარფაშობამ ყველა სფეროში ამართა გაუვალი კე-
დელი ხალხსა და ინტელიგენციას შორის, მოსპო მათ შუა ორივე
მხრისათვის გამაცხოველებელი ზეგავლენა და დააყენა ხალხი გა-
ველურებისა და ინტელიგენცია გაფუქსავატების გზაზედა“⁴.

გარდა ზოგადად ქართველობისა, იაკობ გოგებაშვილი „ბუნე-
ბის კარში“ გადმოსცემდა ცალკეული თემების (ისტორიული კუ-
თხების) მცხოვრებთა განმსხვავებელ ნიშან-თვისებებსაც. იგი
წერდა: „თუმცა ნიჭიერებით იქითა და აქეთა ქართველები ერთმა-
ნეთს არ ჩამორჩებიან, მაგრამ განსხვავება ხასიათში კი ეტყობათ“⁵
ცალკეული თემების მცხოვრებთა დახასიათებისას „ბუნების კარ-
ში“ ნაჩვენებია როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი თვისებები.

როგორც დავინახეთ, ჩვენი დიდი ეროვნული მოღვაწე გულ-
მხურვალე მომხრე იყო ქართველების დადებითი ნიშან-თვისებების
წარმოჩენისა, ისტორიის ამდლებულად წარმოდგენისა (რის გამოც
მან ივანე ჯავახიშვილის წყრომა დაიმსახურა, იხილეთ უკანასკნე-
ლის „მამულიშვილობა და მეცნიერება“), მაგრამ, ამასთანავე, იგი
არ გაურბოდა ბოლო პერიოდის ქართველობის უარყოფითი თვი-
სებების აღნიშვნასაც, რაც მისაბაძია დღევანდელი მოაზროვნე, შეგ-
ნებული ქართველობისათვის. დღესაც, ისევე როგორც იაკობ გო-

¹ ბუნების კარი, გვ. 430.

² იქვე, გვ. 433.

³ იქვე, გვ. 435-436.

⁴ იქვე, გვ. 421.

⁵ განსხვავებულობანი ცალკეული თემების მცხოვრებთა ხასიათში გადმოცე-
მულია „ბუნების კარის“ 422-ე და 423-ე გვერდებზე.

გებაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ეამს, ქართველობას გა-
აჩნია, როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ნიშან-თვისებები და
მხოლოდ ერთი რიგის თვისებების ხაზგასმა არასწორია.

ჩვენს მეზობელ სომხობაში იაკობ გოგებაშვილი აღნიშნავდა
„კეთილგონიერულობით აღსავსე პრაქტიკულ ჭკუას“, „თანდაყო-
ლილ ვაჭრულ სულს“, „შეუპოვრობას“¹. მის მიერ გერმანელები
კი ასეა დახასიათებული: „განთქმულნი არიან თავისი პატიოსნე-
ბით. ყოველს საქმეს ერთგულად ეკიდებიან, ყოველს დანაპირებს
პირნათლად ასრულებენ, ყველა საქონელს მკვიდრად აკეთებენ;
სიყალბეს, მოტყუებას არ კადრულობენ და ამიტომ სრული ნდობა
აქვთ დამსახურებული ყველასაგან“². ამასთანავე იაკობ გოგებაშვი-
ლი განაზავდა „პრუსაკების“ გულქვაობასაც³.

„ბუნების კარში“ აღნიშნულია, რომ ფრანგები სიცოცხლით
სავსე, მხიარული ხალხია, „რაც უნდა დიდი უბედურება ეწიოს
ფრანგსა, იგი სასოწარკვეთილებაში არ ჩავარდება, ხელებს ძირს
არ ჩამოუშვებს, იმედს არ დაჰკარგავს, და შეუპოვრად ებრძვის
ყოველ დაბრკოლებას, ვიდრე არ სძლევს მას“⁴. ასევე აღნიშნულია
ფრანგების ზრდილობიანობა, თავაზიანობა, რომ ისინი მოკლებული
არიან შურიანობას, „პირიქით, რა სიკეთესაც თვითონ შეიძენენ,
სურთ, რომ სხვებმაც იგი მოიპოვონ“⁵. კერძოდ, „როდესაც ფრან-
გებმა სრული თავისუფლება დაამყარეს თავის ქვეყანაში მეთვრა-
მეტე საუკუნის გასულს, ყოველი ღონისძიება იხმარეს, რომ სხვა
ქვეყნებშიაც გამეფებულიყო თავისუფლება“⁶. ფრანგების ნაკლად
მითითებულია თავისთავის ქება, ტრაბახი⁷.

იტალიელების მიმართ აღნიშნულია სამხრეთული სიზანტე და
დაუდევრობა, რაც თავის მხრივ მიზეზი იყო, იაკობ გოგებაშვილის
აზრით, იტალიის ეკონომიკური ჩამორჩენილობისა⁸. ხაზგასმულია ამ

¹ იხ. კრებული, „რანი ვიყავით გუშინ“, გვ. 146.

² ბუნების კარი, გვ. 515.

³ იქვე.

⁴ იქვე, გვ. 619.

⁵ იქვე.

⁶ იქვე.

⁷ იქვე.

⁸ იქვე, გვ. 620.

ხალხის მიდრეკილება ხელოვნებისადმი.¹ ინგლისელმა ფრიად ნი-
ჭიერი და განათლებული ხალხია, ცალკეული ინგლისელი „ღრმა
ბუნების პატრონია და თავისი ჩამომავლობით და სამშობლოთი
ამპარტავნობს“.² ინგლისელთა შორის დიდად ფასობს „გარეგანი
რივიანობა, შინაგანი სიფაქიზე, სულის ღირსეულობა“ (ჯენტლმენ-
ნობა)³. „ბუნების კარში“ აღნიშნულია ინგლისელის ერთი კონკრე-
ტული თვისება: „მას მაგდენ არაფრად მიაჩნია ის, თუ სხვა რა
აზრისაა მასზე, ამიტომ სრულიადაც არ სცდილობს სხვას თავი
მოაწონოს: სამაგიეროდ, დიდად აფასებს თავისს საკუთარს აზრს
თავის პიროვნებაზე და ცდილობს დაიმსახუროს თავისი საკუთარი
პატივისცემა. ამიტომ ერიდება ყოველს ცუდსა, რასაც კი შეუძლი-
ან დაამციროს იგი საკუთარს თვალში“.⁴ აქვე იქველთა (აშშ-ის
მცხოვრებთა) მიმართ აღნიშნულია შემდეგი თვისებები: დაულალა-
ვი შრომა, საარაკო გარჯილობა, მხნეობა, დროის დაფასება.⁷ წიგნ-
ში ხაზგასმულია იაპონელთა ნიჭიერება,⁶ ჩინელთა შრომისმოყვა-
რეობა.⁷

ერის აღზევებულობა-დაცემულობაზეა დამოკიდებული თითო-
ეული ინდივიდის თვისებებიც. იაკობ გოგებაშვილი წერდა: „ანთე-
ოზისავეთ ძლიერია მთელი ერი საზოგადოდ და ყოველი ადამიანი
კერძოდ, ვიდრე იგი მტკიცედა სდგას ეროვნულს ნიადაგზედ; ხო-
ლო მასავეთ სუსტდება და იღუბება, როდესაც იგი შორდება ამ
ნიადაგსა და სწყვეტს მასთან განმაცხოველებელ კავშირს“. ეროვ-
ნულ ნიადაგში კი იგულისხმება იმ პირობათა ერთობლიობა, რო-
მელთაც უკვე მივუთითებდით.

დასასრულ, დავძენთ იმასაც, რომ იაკობ გოგებაშვილი აშკა-
რად გამოკვეთავდა ერის დიდ ფასეულობას როგორც თავისთავად
და ასევე ცალკეული ადამიანების ცხოვრებაში, ისე მთელი კაცობ-
რიობისათვის. იგი გავიმეორებთ, ასე წერდა: „...ერის გადაგვარება
და გაქრობა მარტო მის კერძო უბედურებას როდი შეადგენს; იგი

¹ ბუნების კარი, გვ. 620.

² იქვე, გვ. 622—623.

³ იქვე, გვ. 623—624.

⁴ იქვე, გვ. 623.

⁵ იქვე, გვ. 626.

⁶ იქვე, გვ. 628.

⁷ იქვე, გვ. 625.

ნამდვილი დანაკლისია თვით კაცობრიობისათვისაც, რომელსაც ამი-
თი აკლდება ერთი თავისი ნაწილი ანუ წევრი, უშრება ერთი იმ წყა-
როთაგანი, რომელნიც ავსებენ შეერთებულად კულტურის მსო-
ფიო ზღვასა... შესწყდა რომელიმე ერის ხმა? გაღარბდა კაცობრი-
ობის ხოროს პარმონია, შესუსტდა მსოფლიო დაღადისი, დანაკლუ-
ლდა ზღვა თავისებურებისა, მოაკლდა ერთი თავისებური ლალი კა-
ცობრიობის კულტურის დიდებულს საღაროსა“.¹

როგორც დავინახეთ, ილიასა და იაკობ გოგებაშვილის შეხე-
დულებანი ეროვნულ საკითხზე ფასეულია არა მხოლოდ იმ დროის
თვალთახედვით, არამედ დღევანდელობისათვისაც. მათი ნააზრევი
კარგად წარმოაჩენს ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების იმ-
დროინდელ მაღალ დონეს და თავის მხრივ სოლიდური საფუძვე-
ლია ერის კონცეფციის შემდგომი (თანამედროვე პირობების შესა-
ფერისად) კვლევა-ძიებისათვის.

3. აკაკი წერეთლის აზრები ერის შესახებ

როგორც ილიასა და იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებების
თაობაზე შევნიშნავდით, მათ არ დაუტოვებიათ სპეციალური ნაშ-
რომები ეროვნული საკითხის შესახებ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა,
მათ ნაწერებში აშკარად გამოიკვეთა შესაბამისი თემატიკა. მათი
ცალკეული გამონათქვამების თავმოყრით კარგად წარმოჩინდება
საკითხის მათეული გაშუქება. იგივე ითქმის აკაკი წერეთლისა და
ვაჟა-ფშაველას ნააზრევის შესახებაც. განსაკუთრებით უხვ მასალას
იძლევა მათი პუბლიცისტური წერილები. ასე რომ, სამოციანელთა
მიერ ეროვნული საკითხი ვრცლად, მონოგრაფიული სახით არ გა-
შუქებულა. ეს მოხერხდა არჩილ ჯორჯაძისა და განსაკუთრებით მი-
ხაკო წერეთლის მიერ (მხედველობაში გვაქვს ამ უკანასკნელის
„ერი და კაცობრიობა“, რომელიც 1910 წელს გამოიცა), რაც შე-
საბამისი აზრის კანონზომიერი ევოლუცია იყო.

აკაკის ერი წარმოდგინა შემდგომი ნიშან-თვისებების ერთობ-
ლიობად: „სამშობლო მიწა-წყალი, ენა, ისტორია, და ერთნაირი
თავგადასავალი“² და იქვე დასძენდა: „ეს დღეს საანბანო ჭეშმარ-

¹ ბურჯი ეროვნებისა, გვ. 60.

² თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XIV, გვ. 395.